

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

О. Л. Файчук

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ

**Методичні вказівки
для спеціальності 231 «Соціальна робота»**

Випуск 272

Миколаїв 2019

УДК 344.4:316.6](076)

Ф 17

Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 9 від 16 травня 2019 р.).

Рецензент:

Савінова Н. В., д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

Ф 17

Файчук О. Л. Соціальна робота з сім'ями. Методичні вказівки для спеціальності 231 «Соціальна робота» / О. Л. Файчук. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 52 с. (Методична серія ; Вип. 272).

Методичні вказівки містять програму дисципліни, плани лекцій та семінарських занять, завдання для самостійної роботи студентів і завдання підготовки до іспиту, тестові питання для проміжного контролю знань, список рекомендованої літератури та словник термінів. Призначено для студентів освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за спеціальністю «Соціальна робота» та для всіх, хто цікавиться питаннями соціальної роботи з сім'ями.

УДК 344.4:316.6](076)

© Файчук О. Л. 2019

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2019

ISSN 1811-492X

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис навчальної дисципліни	5
Мета та завдання навчальної дисципліни.....	6
Програма навчальної дисципліни	8
Зміст навчальної дисципліни.....	10
Самостійна робота студентів	24
Забезпечення освітнього процесу.....	28
Підсумковий контроль	29
Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання	33
Тестові завдання	35
Рекомендовані джерела інформації.....	44
Словник до курсу.....	48

ВСТУП

Вивчення навчальної дисципліни «Соціальна робота з сім'ями» впроваджено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за напрямом підготовки 23 – «Соціальна робота», спеціальності 231 – «Соціальна робота».

Сучасна сім'я стикається з досить вагомою кількістю проблем, які згодом стають причинами розлучень, безвідповідального батьківства, сирітства, насильства в сім'ї тощо. Насамперед, це відбувається через відсутність грамотності щодо побудови правильних і міцних стосунків у родині. Це обумовлює важливе значення вивчення дисципліни «Соціальна робота з сім'ями».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є формування теоретичних знань та практичних навичок щодо соціальної роботи з різними категоріями сімей та можливостей упровадження їх у діяльність соціальних служб.

Міждисциплінарні зв'язки: до вивчення навчальної дисципліни «Соціальна робота сім'ями» студент приступає, прослухавши навчальні дисципліни нормативного та вибіркового циклу: «Вступ до спеціальності», «Теорія соціальної роботи», «Психологія», «Педагогіка» тощо.

Програма навчальної дисципліни має такі **модулі**:

1. Загальні відомості про сім'ю та шлюб.
2. Основи соціальної роботи з сім'єю.
3. Технології соціальної роботи з вирішення проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
4. Технології соціальної роботи з окремими категоріями.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Соціальна робота з сім'ями	
Галузь знань	23 – Соціальна робота	
Спеціальність	231 – Соціальна робота	
Освітня програма	Соціальна робота	
Рівень вищої освіти	Бакалавр	
Статус дисципліни	Вибіркова	
Курс навчання	III	
Навчальний рік	2018–2019	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	5–6	7–8–9
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	9 кредитів / 270 годин	
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – години самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	– 33	– 16
	– 66	– 14
	– 171	– 240
Відсоток аудиторного навантаження	36,7 %	11 %
Мова викладання	Українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	Залік	
Форма підсумкового контролю	Іспит	

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу полягає у вивченні сутності сімейних взаємовідносин та їх особливостей в окремих типах сімей, технологій соціальної роботи з сім'єю в цілому та різними типами сімей зокрема.

Завдання курсу – ознайомити студентів зі змістом понять «сім'я», «шлюб», «діти», «дитинство», «соціальне сирітство», «діти вулиці», «соціальна робота з сім'єю», «соціальний супровід сім'ї», «план соціального супроводу», «прийомні сім'ї», «дитячі будинки сімейного типу», «сімейне насильство» та інших специфічних термінів; функціями, типами сімей, зовнішніми та внутрішніми проблемами сімей, уразливими категоріями дітей і сімей та їхніми проблемами; розглянути типову технологію соціальної роботи з сім'єю та технології роботи з окремими категоріями сімей з дітьми: сім'ями з дітьми з функціональними обмеженнями, з обдарованими дітьми, алкоузалежними сім'ями з дітьми, прийомними сім'ями, дитячими будинками сімейного типу, з сім'ями з дітьми, де є насильство та ін. Цей курс передбачає також ознайомлення із законодавчими засадами, основними напрямками, формами й методами, етичними основами соціальної роботи з сім'ями з дітьми. До завдань курсу входить також навчання студентів умінню реалізовувати отримані знання на практиці.

Передумови вивчення дисципліни: вивчення таких навчальних курсів: «Психологія», «Педагогіка», «Вступ до спеціальності».

Очікувані результати навчання: розширити знання студентів щодо сутності сім'ї як соціального інституту, сучасних проблем сімей, технологій соціальної роботи з різними категоріями сімей.

У результаті вивчення дисципліни студент *має знати*:

- основні напрямки державної політики соціальної підтримки сімей з дітьми та шляхи її вдосконалення;
- сучасну нормативно-правову базу державної політики соціальної підтримки сімей з дітьми, основні види програм державної підтримки сімей з дітьми; сучасну практику організації державної підтримки сімей з дітьми;
- диференціацію категорій сімей з урахуванням специфіки роботи;
- основні напрямки, форми й методи соціальної роботи з сім'єю в цілому та окремими типами сімей;

Соціальна робота з сім'ями

- основи підбору технології відповідно до проблемної ситуації;
- специфічну термінологію курсу; основи етики соціальної роботи з сім'єю.

має вміти:

- реалізовувати отримані знання на практиці;
- диференціювати різні типи сімей та враховувати їхню специфіку під час роботи з ними;
- підбирати технології та методики роботи з сім'єю загалом та окремими її членами за потребою;
- працювати з сім'єю на основі етичних норм і принципів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма

№	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Загальні відомості про шлюб та сім'ю.				
1	Загальні відомості про шлюб та сім'ю. Історія сім'ї та сімейно-шлюбних відносин	2	4	10
2	Структура та функції сім'ї	2	4	10
3	Рольові взаємодії в сім'ї	2	4	10
4	Сучасні проблеми сім'ї	2	4	10
Змістовний модуль 2. Основи соціальної роботи з сім'єю.				
5	Законодавча база соціальної роботи з сім'єю	2	4	12
6	Діагностика проблем сім'ї	2	4	10
7	Типова технологія соціальної роботи з сім'єю у стані кризи. Етичні засади соціальної роботи з сім'єю	2	4	12
8	Психологія сімейних взаємин	3	6	10
Змістовий модуль 3. Технології соціальної роботи з вирішення проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування				
9	Уразливі категорії дітей. Соціальна робота з сім'ями з метою попередження появи соціального сирітства та «дітей вулиці»	2	4	15
10	Технологія організації та супроводу альтернативних форм сімейного виховання	4	8	15
Змістовий модуль 4. Технології соціальної роботи з окремими категоріями сімей.				
11	Соціальна робота з сім'ями з дітьми, що мають функціональні обмеження	2	4	10

Соціальна робота з сім'ями

12	Соціальна робота з сім'ями з обдарованими дітьми	2	4	12
13	Соціальна робота з сім'ями з ознаками насильства	2	4	12
14	Соціальна робота з алко-узележними сім'ями з дітьми	2	4	12
15	Соціальна робота з розлученими сім'ями з дітьми	2	4	11
	Усього за курсом	33	66	171

Заочна форма

№	Теми	Лекції	Практичні (семинарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Загальні відомості про шлюб та сім'ю. Історія сім'ї та сімейно-шлюбних відносин	2	2	34
2	Сучасні проблеми сім'ї	2	2	34
3	Законодавча база соціальної роботи з сім'єю	2	2	34
4	Типова технологія соціальної роботи з сім'єю у стані кризи. Етичні засади соціальної роботи з сім'єю	2	2	34
5	Психологія сімейних взаємин	2	2	36
6	Уразливі категорії дітей. Соціальна робота з сім'ями з метою попередження появи соціального сирітства та «дітей вулиці»	2	2	34
7	Соціальна робота з окремими категоріями сімей	4	2	34
	Усього за курсом	16	14	240

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. План лекцій

Модуль 1

Загальні відомості про шлюб та сім'ю

Лекція 1. Загальні відомості про шлюб та сім'ю. Історія сім'ї та сімейно-шлюбних відносин

1. Важливість сім'ї в житті людини.
2. Визначення понять «шлюб» та «сім'я».
3. Сім'я як система. Сімейні підсистеми.
4. Історичні форми існування шлюбу та сім'ї.
5. Думки видатних мислителів про шлюб та сім'ю.
6. Еволюція сімейно-шлюбного законодавства протягом історії.

Роль сім'ї в житті людини. Взаємовплив суспільства та сім'ї. Загальні відомості про шлюб та сім'ю. Поняття «сім'ї» в соціологічному та юридичному розуміннях. Варіанти визначень поняття «сім'я», причини їх множинності. Відмінність понять «шлюб» та «сім'я». Науки, що вивчають сім'ю. Сім'я як система. Сімейні підсистеми. Кордони сім'ї. Життєвий цикл сім'ї. Сімейні правила. Погляди на сім'ю у творчості найвідоміших мислителів. Історичні форми шлюбу та сім'ї. Регулювання шлюбно-сімейних відносин законодавством (історія та сучасність).

Лекція 2. Структура та функції сім'ї

1. Функції сім'ї.
2. Типологія сімей.
3. Сімейні кордони (межі). Сімейні правила.
4. Життєвий цикл сім'ї.
5. Альтернативні сім'ї. Прогнози щодо майбутнього сім'ї.

Поняття «функція», «дисфункція». Зміст комунікативної, репродуктивної, гедоністичної, економічної, господарчо-побутової, виховної, рекреативної, акумуляції та захисту родинних цінностей, феліцитологічної та інших функцій сім'ї. Поділ функцій на специфічні і неспецифічні. Здатність сімейних функцій до змін та зміни ієрархії. Сімейний уклад.

Поняття структури сім'ї. Класифікація сімей за структурою: за типами лідерства, розподілом влади, стилем виховання, складом родини, кількістю дітей, матеріальною забезпеченістю, стажем подружнього життя тощо. Альтернативні форми шлюбу та сім'ї.

Лекція 3. Рольові взаємодії в сім'ї

1. Поняття «роль», «рольові взаємодії в сім'ї».
2. Класифікація та сутність сімейних ролей.
3. Типи сімейних стосунків та позиції спілкування.
4. Причини та ознаки назрівання рольових конфліктів. Варіанти розв'язання рольових конфліктів.

Поняття «рольові взаємодії в сім'ї». Класифікація та сутність сімейних ролей. Сукупність настанов, норм та зразків поведінки, що характеризують одних членів сім'ї по відношенню до інших. Типи сімейних стосунків та позиції спілкування. Причини та ознаки назрівання рольових конфліктів. Варіанти розв'язання рольових конфліктів.

Лекція 4. Сучасні проблеми сім'ї

1. Зовнішні фактори кризи сучасної сім'ї.
2. Внутрішні проблеми, притаманні сучасним сім'ям.
3. Проблеми неповних, багатодітних, сільських сімей, сімей, які мають інвалідів, пережили насилля, біженців.

Загальні проблеми сімей. Зовнішні фактори кризи сучасної сім'ї: економічні, демографічні, політичні, культурні. Внутрішні проблеми сімей: омолодження шлюбів, невідповідність людей до самостійності в сімейних відносинах, психологічна, моральна, невідповідність, збільшення кількості розлучень, числа неповних, неблагополучних, материнських сімей, відсутність системи підготовки молоді до шлюбу. Зростання алкоголізму, наркоманії; проблема насильства в сім'ї.

Соціальні проблеми окремих категорій сімей: неповних, багатодітних, сімей, які мають членів з особливими потребами, сімей біженців, сімей, члени яких пережили (переживають) насильство, сімей безробітних, сільських родин.

Модуль 2

Основи соціальної роботи з сім'єю.

Лекція 5. Законодавча база соціальної роботи з сім'єю.

1. Основні види, форми, методи соціальної роботи з сім'єю.

2. Законодавчі засади соціального захисту сім'ї.
3. Структури та організації, які займаються соціальною роботою з сім'єю.

Нормативно-правова база соціальної роботи з сім'ями та дітьми. Структури, організації, які займаються питаннями допомоги сім'ям з дітьми. Типи соціальної роботи з сім'єю: соціальне обслуговування, соціальні послуги, соціальний супровід, соціальна профілактика сім'ї, соціальна реабілітація сім'ї, їх зміст. Форми (індивідуальні, групові, масові) та методи (психологічні, педагогічні, соціологічні) роботи з сім'єю. Види (екстрені, спрямовані на підтримку стабільності сім'ї) соціальної роботи з сім'єю з дітьми. Із зарубіжного досвіду сімейної терапії.

Лекція 6. Діагностика проблем сім'ї

1. Діагностика сім'ї як системи.
2. Діагностика відносин батьків та дітей у сім'ї.
3. Діагностика подружніх відносин.

Загальна типологія методик обстеження сім'ї. Методики обстеження сім'ї як цілого, як системи. Дослідження сімейної історії (генеграма, методика «Лінія життя сім'ї»). Техніки сімейних реконструкцій і сімейних розташувань (сімейний простір, реконструкція по фотокартках, сімейна скульптура, сімейна дошка та інші). Діагностика сімейного стресу і сімейної тривоги; гнучкості сімейної системи. Методики обстеження відносин між батьками та дітьми, їх типологія. Методики обстеження подружніх відносин: методики дослідження розподілу сімейних ролей; дослідження особливостей спілкування між подружжям; діагностика подружніх конфліктів; сумісності; статевих відносин тощо.

Лекція 7. Типова технологія соціальної роботи з сім'єю у стані кризи. Етичні засади соціальної роботи з сім'єю

1. Зміст понять «криза», «сім'я в кризовій ситуації», «кризове втручання».
2. Основні етапи роботи з «кризовою сім'єю».
3. Етичні засади соціальної роботи з сім'єю.

Сім'я в «кризовій ситуації» як основний суб'єкт та об'єкт соціальної роботи. Поняття «кризи», «сім'ї в кризовій ситуації», «кризового втручання». Причини, які можуть викликати кризу. Фактори зниження можливості протистояти кризовим ситуаціям. Невиконання сім'єю функцій як ознака кризової ситуації в сім'ї. Етапи соціальної роботи з сім'єю, яка опинилася в кризовій ситуації:

знайомство, укладання угоди, діагностика та аналіз інформації про сім'ю, виведення сім'ї з соціальної ізоляції, вихід з сім'ї.

Етичні норми, принципи, на яких ґрунтується соціальна робота з сім'єю. Якості, необхідні соціальному працівнику для успішної роботи з сім'ями, які перебувають у стані кризи.

Лекція 8. Психологія сімейних взаємин

1. Психологія сім'ї як наука та практична діяльність.
2. Психологія формування шлюбної пари, дошлюбний період.
3. Психологічні особливості молодої родини.
4. Психологічні особливості функціонування родини після народження першої дитини.
5. Подружня сумісність та несумісність.
6. Любов як основа подружніх взаємин.

Психолого-педагогічні моделі дитячо-батьківських відносин. «Психо-аналітична» модель сімейного виховання. «Біхевіористична» модель сімейного виховання. «Гуманістична» модель сімейного виховання. Сім'я як найважливіший інститут виховання та соціалізації дитини. Специфіка сімейного впливу на розвиток особистості дитини. Батьківське ставлення. Типи і стилі батьківського виховання. Роль батька і матері в сімейному вихованні. Роль прабатьків і сиблінгів у процесі соціалізації дитини. Специфіка сімейного консультування. Стадії сімейного консультування. Моделі сімейного консультування. Функції сімейного консультанта та його професійна позиція. Методи та техніки роботи консультанта з сім'єю.

Модуль 3

Технології соціальної роботи з вирішення проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Лекції 9. Вразливі категорії дітей. Соціальна робота з сім'ями з метою попередження появи соціального сирітства та «дітей вулиці».

1. Поняття «діти», «дитинство». Сучасне становище дітей в Україні та світі.
2. Статус та права дитини згідно з міжнародним та українським законодавством.
3. Уразливі категорії дітей.

Міжнародні та вітчизняні документи про права дитини. Уразливі категорії дітей. Визначення понять «діти-сироти», «діти, позбавлені

батьківського піклування», «діти-вулиці», діти з вадами здоров'я, обдаровані діти, діти «групи ризику», діти біженців, «соціальні сироти». Напрямки державної політики щодо соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Основні типи закладів, де утримуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Умови розвитку дітей у закладах закритого типу. Досвід зарубіжних країн щодо утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки.

«Діти вулиці», причини їх появи, шлях на вулицю. Модель «Вертушка». Категорії, характерні риси «дітей вулиці». Синдром «дромоманії». Соціальна робота з «дітьми вулиці». Вулична соціальна робота. Робота з сім'ями з метою попередження появи «дітей вулиці».

Лекція 10. Технологія організації та супроводу альтернативних форм сімейного виховання

1. Державне забезпечення дітей-сиріт.
2. Досвід зарубіжних країн щодо роботи з дітьми, що залишилися без піклування батьків.
3. Проблеми інтернатних закладів та наслідки інтернатного виховання. Поняття «депривації».
4. Визначення понять «опіка», «піклування», «усиновлення», «приймозна сім'я», дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ).
5. Технологія процесу усиновлення.
6. Технологія встановлення опіки/піклування.

Технології соціальної роботи з прийомними сім'ями та ДБСТ. Проблеми інтернатних закладів та наслідки інтернатного виховання. Поняття «депривації». Альтернативи інтернатному вихованню. Визначення понять «опіка», «піклування», «усиновлення», «приймозна сім'я», дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ). Технологія процесу усиновлення, встановлення опіки/піклування.

Технологія роботи з прийомною сім'єю/ДБСТ. Підготовка прийомних батьків/вихователів до прийняття дитини, її етапи: рекрутування та відбір; перша зустріч СП з кандидатами, надання їм інформації; тренінгова підготовка прийомних батьків, вивчення житлово-побутових умов приймної сім'ї; збір інформації про батьків та дитину; вивчення мотивів взяти дитину; укладання угоди. Підготовка дитини до прийняття в сім'ю.

Соціальний супровід прийомної сім'ї, його визначення, завдання, етапи. Поняття «план соціального супроводу», його структура. Робота СП з біологічною сім'єю дитини.

Модуль 4

Технології соціальної роботи з окремими категоріями сімей

Лекція 11. Соціальна робота з сім'ями з дітьми, що мають функціональні обмеження

1. Визначення поняття, «інвалідність», різновиди та причини інвалідності, проблеми сімей, які мають дітей-інвалідів.
2. Історія вирішення проблеми інвалідності в різні часи.
3. Законодавча база щодо захисту дітей-інвалідів. Державні заклади, у яких перебувають діти-інваліди.
4. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Організація ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів у Миколаївській області. Діяльність міського центру «Надія» та районних реабілітаційних центрів.
5. Принципи й методи роботи з сім'ями з дітьми з функціональними обмеженнями.
6. Досвід зарубіжних країн у галузі допомоги сім'ями з дітьми з функціональними обмеженнями.

Поняття «інвалід» або «особа з обмеженими можливостями». Причини дитячої інвалідності. Види інвалідності. Діти з розумовими обмеженнями. Діти з сенсорними і фізичними обмеженнями. Діти з внутрішніми захворюваннями. Законодавча база щодо захисту дітей-інвалідів.

Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Система установ ранньої соціальної реабілітації в Миколаївській області. Будинки-інтернати для дітей-інвалідів.

Лекція 12. Соціальна робота з сім'ями з обдарованими дітьми

1. Визначення понять «обдарована дитина», «талановита дитина». Характеристика обдарованої дитини.
2. Типологія обдарованості. Діагностика обдарованої особистості.
3. Проблеми обдарованих дітей та їх сімей.
4. Соціальна робота з сім'ями з обдарованими дітьми (зарубіжний та вітчизняний досвід).

Визначення понять «обдарована дитина», «талановита дитина». Характеристика творчої обдарованості дитини. Типологія обдарованості. Діагностика обдарованої особистості. Проблеми обдарованих дітей. Соціальна робота з обдарованими дітьми та їхніми батьками.

Лекції 13. Соціальна робота з сім'ями з дітьми з ознаками насильства

1. Насильство в сім'ї як соціально-психологічна проблема.
2. Види насильства щодо дітей.
3. Вплив насильства на психіку, поведінку та стан здоров'я дітей.
4. Превенція насильства в сім'ї як комплексна проблема. Законодавча база стосовно проблеми.
5. Технології соціальної роботи з сім'ями, де зафіксовано випадки насильства.
6. Досвід зарубіжних країн у напрямі допомоги жінкам з дітьми, які зазнали сімейного насильства.

Насильство в сім'ї як соціально-психологічна проблема. Основні характеристики насильства в сім'ї стосовно дітей. Циклічний характер насильства в сім'ї стосовно дітей. Особистісні характеристики людей, схильних до насильства. Види насильства щодо дітей: фізичне, сексуальне, емоційне, нехтування їхніми інтересами та потребами. Економічне та медичне насильство. Реакції дітей на насильство. Вплив насильства на психіку, поведінку та стан здоров'я дітей. Зв'язок між сімейним насильством та спробами самогубств. Превенція насильства в сім'ї як комплексна проблема. Законодавча база стосовно проблеми. Технологія соціальної роботи з сім'ями, де зафіксовано випадки насильства. Досвід зарубіжних країн у напрямі допомоги жінкам з дітьми, які зазнали сімейного насильства.

Лекція 14. Соціальна робота з алкоузалежними сім'ями з дітьми

1. Визначення понять «алкогольна сім'я», «співузалежнені».
2. Особливості розвитку дитини в алкогольній сім'ї. Типи реакцій дітей на алкогольну ситуацію в родині.
3. Соціальна робота з алкоузалежними сім'ями з дітьми:
  - а. корекція рольових позицій дитини;
  - б. допомога дорослим членам сім'ї: терапія співузалежнення, лікування алкоголізму, профілактика повернення до нього.

Визначення понять «алкогольна сім'я», «співузалежнення». Особливості розвитку дитини в алкогольній сім'ї. Типи реакцій дітей на

алкогольну ситуацію в родині: проблемна дитина або «бунтівник», «блазень», «сумирна» або «невидима дитина», «відповідальна дитина» або «герой сім'ї». Допомога дітям із сімей, узалежнених від алкоголю. Корекція рольових позицій дитини. Терапія співзалежнення. Кризова інтервенція. Лікування від алкоголізму. Профілактика повернення до алкоголізму.

Лекція 15. Соціальна робота розлученими сім'ями з дітьми

1. Загальні відомості про розлучення (визначення, причини, статистика, етапи).
2. Вплив розлучення на батьків та дітей.
3. Соціальна робота з сім'ями розлучених батьків.
4. Соціальна робота з запобігання раннього сирітства.
5. Соціальна робота з сім'єю, у якій є ВІЛ-інфіковані члени.

Визначення поняття «розлучення». Відмінність між поняттями «розлучення» та «розпад сім'ї». Еволюція ставлення до розлучень у різних суспільствах в різні часи. Групи країн за критерієм категоричності заборони розлучень у законодавстві. Статистичні дані щодо кількості розлучень у різних країнах. Причини розлучень. Ставлення до розлучень у наукових працях. Стадії розлучення. Реакції дітей різного віку на розлучення батьків. Умови, які впливають на адаптацію дітей до батьківського розлучення. Типологія сімей розлучених. Соціальна робота з дітьми розлучення. Профілактичні та компенсаційні технології. Досвід допомоги дітям розлучення в різних країнах.

1.2. План семінарських занять

Модуль 1

Загальні відомості про шлюб та сім'ю

Тема 1: Загальні відомості про шлюб та сім'ю. Історія сім'ї.

Структура та функції сім'ї

1. Важливість сім'ї в житті людини. Взаємовплив сім'ї та суспільства.
2. Визначення понять «шлюб» та «сім'я» (з точки зору правознавства, соціології, педагогіки, соціальної роботи).
3. Історичні форми існування шлюбу та сім'ї.
4. Думки видатних мислителів про шлюб та сім'ю (Платон, Аристотель, Конфуцій, Т. Мор, Т. Кампанелла, Т. Гоббс та інші).
5. Типологія сімей.
6. Типові моделі сучасної сім'ї.

Завдання для самостійної роботи:

1. Зробити порівняльну таблицьку історичних форм шлюбу.
2. Словникова робота (написати словник за темою семінарського заняття та бути готовим представити його усно).
3. Пошукова робота на тему «Обґрунтувати/спростувати необхідність існування моногамії в сучасному суспільстві».

Тема 2. Структура та функції сім'ї

1. Функції сім'ї.
2. Типологія сімей.
3. Сімейні кордони (межі). Сімейні правила. Життєвий цикл сім'ї.
4. Альтернативи сім'ї. Прогнози щодо майбутнього сім'ї.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити тестові завдання за темою семінарського заняття (15 запитань по 4 варіанти відповіді).
2. Схематично зобразити життєвий цикл власної родини.

Тема 3. Рольові взаємодії в сім'ї. Сучасні проблеми сім'ї.

1. Поняття та характерні риси сімейних правил.
2. Приклади сімейних правил.
3. Поняття та мета «сімейних міфів».
4. Погляди вчених на «сімейні міфи».
5. Основні сімейні ролі: поняття та класифікація.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити тестові завдання за темою семінарського заняття (15 запитань по 4 варіанти відповіді).
2. Розробити власні сімейні правила.

Тема 4. Сучасні проблеми сім'ї

1. Поняття, причини та класифікація сімейних конфліктів.
2. Стратегії та стилі поведінки в сімейному конфлікті.
3. Сімейна криза, її види та передумови виникнення.
4. Характеристика нормативних родинних криз.
5. Характеристика ненормативних родинних криз.
6. Шляхи подолання сімейних конфліктів та криз.

Завдання для самостійної роботи:

1. Знайти та представити методику на визначення рівня конфліктності особистості.
2. Розробити алгоритм роботи соціального працівника щодо допомоги сім'ї, яка перебуває у стані кризи.

Модуль 2
Основи соціальної роботи з сім'єю

Тема 5. Законодавча база соціальної роботи з сім'єю

1. Загальна характеристика соціальної роботи з сім'єю: поняття, напрями, завдання.
2. Принципи та особливості соціальної роботи з сім'ями.
3. Характеристика законодавчого забезпечення соціальної роботи з сім'ями: Конституція України, Міжнародні акти, Сімейний кодекс України, Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю».
4. Загальна характеристика та структура суб'єктів, які реалізують соціальну роботу з сім'ями.

Завдання для самостійної роботи:

1. Здійснити порівняльний аналіз вітчизняного законодавства з питань соціального захисту сімей із зарубіжними (будь-якої країни на вибір) або міжнародними нормативними актами.
2. Розробити кросворд за темою семінарського заняття (10x10).
3. Розробити схематично структуру суб'єктів соціальної роботи з сім'ями.

Тема 6. Діагностика проблем сім'ї

1. Поняття та завдання діагностики сімей.
2. Загальна типологія методик обстеження сімей.
3. Динамічні оцінки стану сім'ї (еко-карта, генограма, сімейна скульптура).
4. Методики обстеження відносин між батьками та дітьми.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти генограму / еко-мапу / біографічну карту своєї сім'ї.
2. Знайти та представити методику діагностики сімейних стосунків та бути готовим провести на семінарі.

Тема 7. Типова технологія соціальної роботи з сім'єю у стані кризи

1. Поняття «сім'ї в кризовій ситуації» та «сім'ї, яка опинилась у складній життєвій ситуації».
2. Поняття та класифікація технологій соціальної роботи з сім'єю, яка опинилась у складній життєвій ситуації.

3. Загальна характеристика соціального супроводу як довготривалої технології роботи з сім'єю.
4. Етичні засади соціальної роботи з сім'єю.

Завдання для самостійної роботи:

1. Складання тестових завдань із теми (10 запитань).
2. Розробити план соціального супроводу сім'ї у стані кризи.
3. Розробити угоду, яка укладається між соціальним працівником та сім'єю.

Тема 8. Психологія сімейних взаємин

1. Психологія сім'ї як наука та практична діяльність.
3. Психологія формування шлюбної пари, дошлюбний період.
4. Психологічні особливості молодої родини.
5. Психологічні особливості функціонування родини після народження першої дитини.
6. Подружня сумісність та несумісність.
7. Любов як основа подружніх взаємин.

Завдання для самостійної роботи:

1. Написати есе на тему «Що таке кохання і його роль у подружніх взаєминах».
2. Знайти та представити методiku діагностики сімейних стосунків та бути готовим провести на семінарі

Модуль 3

Технологи соціальної роботи з вирішення проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Тема 9. Вразливі категорії дітей. Робота з дітьми, позбавлених батьківського піклування та дітьми-сиротами.

1. Соціально-економічні причини сирітства. Реформування системи опіки в Україні.
2. Основні проблеми інтернатних закладів. Шляхи деінституалізації соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
3. Усиновлення як альтернативна форма сімейного виховання.
4. Опіка і піклування альтернативна форма сімейного виховання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Написати пошукову роботу на тему «Шляхи реформування системи соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні».

2. Знайти та представити зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування.

Тема 10. Технологія соціальної роботи зі створення та супроводу прийомних сімей та ДБСТ

1. Соціальний супровід: поняття та особливості.
2. Принципи, напрями та послуги соціального супроводу сім'ї.
3. Загальна характеристика етапів соціального супроводу сім'ї.
4. Підбір кандидатів у прийомні батьки.
5. Влаштування дітей до прийомних сімей.
6. Підтримка прийомної сім'ї. Соціально-психологічні проблеми, приманні ПС та ДБСТ.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити порівняльну таблицю альтернативних форм сімейного виховання в Україні, указавши основні переваги та недоліки.
2. Розробити рекомендації щодо покращення процесу адаптації дітей до прийомної сім'ї.

Модуль 4

Технології соціальної роботи з окремими категоріями сімей

Тема 11. Соціальна робота з сім'ями з дітьми, що мають функціональні обмеження.

1. Визначення поняття «інвалідність», різновиди та причини інвалідності, проблеми сімей, які мають дітей-інвалідів.
2. Історія вирішення проблеми інвалідності в різні часи.
3. Законодавча база щодо захисту дітей-інвалідів. Державні заклади, у яких перебувають діти-інваліди.
4. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Організація ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів у Миколаївській області. Діяльність міського центру «Надія» та районних реабілітаційних центрів.
5. Принципи й методи роботи з сім'ями з дітьми з функціональними обмеженнями.
6. Досвід зарубіжних країн у галузі допомоги сім'ями з дітьми з функціональними обмеженнями.

Завдання для самостійної роботи:

1. Пошукова робота на тему:

- «Роль сім'ї та інших соціальних інститутів у процесі соціалізації дитини з інвалідністю»;
- «Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та перспективи впровадження».

Тема 12. Соціальна робота з сім'ями, у яких є обдаровані діти

1. Визначення понять «обдарована дитина», «талановита дитина». Характеристика обдарованої дитини.
2. Типологія обдарованості. Діагностика обдарованої особистості.
3. Проблеми обдарованих дітей та їхніх сімей.
4. Соціальна робота з сім'ями з обдарованими дітьми (зарубіжний та вітчизняний досвід) .

Завдання для самостійної роботи:

1. Знайти та представити методичку щодо визначення обдарованості дитини.
2. Розробити соціально-педагогічний захід для дітей з обдарованістю.

Тема 13. Соціальна робота з сім'ями з ознаками насильства.

1. Насильство в сім'ї як соціально-психологічна проблема.
2. Види насильства щодо дітей.
3. Вплив насильства на психіку, поведінку та стан здоров'я дітей.
4. Превенція насильства в сім'ї як комплексна проблема. Законодавча база стосовно проблеми.
5. Технології соціальної роботи з сім'ями, де зафіксовано випадки насильства.
6. Досвід зарубіжних країн у напрямі допомоги жінкам з дітьми, які зазнали сімейного насильства.

Завдання для самостійної роботи:

1. Порівняти законодавство України із законодавством інших країн (на вибір студента) щодо протидії та профілактики насильства в сім'ї.
2. Розробити рекомендації жертвам домашнього насильства.

Тема 14. Соціальна робота з алко-, наркозалежними сім'ями з дітьми

1. Визначення понять «алкогольна сім'я», «співзалежнені», «залежність».
2. Особливості розвитку дитини в алкогольній сім'ї. Типи реакцій дітей на алкогольну ситуацію в родині.

3. Соціальна робота з алко-, наркозалежними сім'ями з дітьми:
  - а. корекція рольових позицій дитини;
  - б. допомога дорослим членам сім'ї: терапія співзалежності, лікування алкоголізму, профілактика повернення до нього.

Завдання для самостійної роботи:

1. Представити зарубіжний досвід допомоги сім'ям, які мають залежність.
2. Розробити тренінг для профілактики алко-, наркозалежності.

Тема 15. Соціальна робота з розлученими сім'ями з дітьми та іншими вразливими категоріями сімей

1. Загальні відомості про розлучення (визначення, причини, статистика, етапи).
2. Уплив розлучення на батьків та дітей.
3. Соціальна робота з сім'ями розлучених батьків.
4. Соціальна робота з запобігання раннього сирітства.
5. Соціальна робота з сім'єю, у якій є ВІЛ-інфіковані члени.

Завдання для самостійної роботи:

1. Знайти та представити методики практичної допомоги подружжю в період кризи або зради.
2. Розробити рекомендації особам, які повторно вступають у шлюб.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Метою самостійної роботи є розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів, формування у них вмінь і навичок самостійної розумової праці.

Форми самостійної роботи з навчальної дисципліни передбачають: опрацювання теоретичного лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання; підготовка до семінарських; виконання індивідуальних завдань (написання реферату чи доповіді за заданою проблематикою; підготовка творчо-пошукової роботи; аналітичний розгляд наукової публікації; розробка тестових завдань; розробка кросвордів; виконання діагностичних методик різної спрямованості тощо).

Кожен із зазначених видів самостійної роботи потребує від студентів наполегливої самостійної праці.

Карта самостійної роботи студентів

Види самостійної роботи	Трудо-місткість (годин) *	Планові терміни виконання	Форми контролю	Максимальна кількість балів
<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>
Денна форма навчання				
№ _____ семестру				
<u>I. Обов'язкові</u>				
<i>Види робіт на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях</i>				
Відповіді на семінарських заняттях	40	За розкладом	Усна перевірка (експрес-опитування)	30
<i>За виконання модульних завдань</i>				
Підготовка до тестування за модулями	20	Після вивчення модуля		20
<i>За виконання завдань самостійного опрацювання та інших завдань</i>				
Реферат	10	За 2 тижні до закінчення семестру	Усна та письмова перевірка	10
Разом балів за виконання обов'язкових видів СРСР				60

Соціальна робота з сім'ями

II. Вибіркові				
<i>За виконання творчих завдань для самостійного опрацювання</i> (студент обирає будь-які два)				
Написання творчої роботи	5	На тижні самостійної роботи	Письмова перевірка	5
Підготовка презентації	5	За 2 тижні до закінчення семестру	Письмова перевірка	5
Підготовка доповіді на задану тему	5	За 2 тижні до закінчення семестру	Письмова перевірка	5
Складання тестових завдань із теми	5	За 2 тижні до закінчення семестру	Письмова перевірка	5
Залік		За розкладом		30
Усього балів за СРС у семестрі № _____				100
№ _____ семестру				
I. Обов'язкові				
<i>Види робіт на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях</i>				
Відповіді на семінарських заняттях	40	За розкладом	Усна перевірка (експрес-опитування)	20
<i>За виконання модульних завдань</i>				
Підготовка до тестування за модулями	20	Після вивчення модуля		10
<i>За виконання завдань самостійного опрацювання та інших завдань</i>				
Тренінг	20	За 2 тижні до закінчення семестру	Усна та письмова перевірка	20
Разом балів за виконання обов'язкових видів СРСР				50
II. Вибіркові				
<i>За виконання творчих завдань для самостійного опрацювання</i> (студент обирає будь-які два)				
Написання есе на задану тему	5	На тижні самостійної роботи	Письмова перевірка	5
Складання порівняльної таблиці	5	За 2 тижні до закінчення семестру	Письмова перевірка	5
Підготовка доповіді на задану тему	5	За 2 тижні до закінчення семестру	Письмова перевірка	5

Складання тестових завдань із теми	5	За 2 тижні до закінчення семестру	Письмова перевірка	5
Іспит		За розкладом		40
Усього балів за СРС у семестрі №				100

Теми творчо-пошукових робіт

1. Обґрунтувати/спростувати необхідність існування моногамії в сучасному суспільстві.
2. Шляхи реформування системи соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні.
3. Роль сім'ї та інших соціальних інститутів у процесі соціалізації дитини з інвалідністю.
4. Роль інституту сім'ї в процесі соціалізації індивіда.
5. Інклюзивна освіта у Україні: проблеми та перспективи впровадження.
6. Гендерна нерівність в сім'ї: міф чи реальність.
7. Особливості виховання дитини в неповній сім'ї.
8. Порівняльний аналіз сучасного стану інституту сім'ї в Україні та будь-якій іншій країні на вибір.
9. Демографічна криза в Україні: характеристика та шляхи подолання.
10. Сімейно-шлюбні традиції: історія та сучасна необхідність.
11. Насильство в сім'ї: шляхи викорінення.
12. Аналіз шлюбно-сімейного законодавства в Україні.
13. Як зберегти кохання: соціально-педагогічний аналіз.
14. Чи можливо подолати соціальне сирітство в Україні?
15. Тренінг як форма подолання конфліктів у молодій родині.

Теми доповідей та рефератів

1. Особливості соціальної роботи з сім'ями біженців, які мають дітей.
2. Особливості соціальної роботи з сім'ями, які мають ВІЛ-інфікованих членів.

3. Досвід Миколаївського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді у напрямі соціальної роботи з соціально-дезадаптованими сім'ями.
4. Діяльність недержавних організацій у напрямку соціальної роботи з сім'ями з дітьми.
5. Діяльність міжнародних організацій у напрямі допомоги сім'ям з дітьми.
6. Якості, необхідні соціальному працівникові для проведення соціальної роботи з сім'ями з дітьми.
7. Соціальна робота, спрямована на запобігання відмовам матерів (сімей) від новонародженої дитини.
8. Соціальний супровід випускників державних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
9. Особливості вуличної соціальної роботи з дітьми.
10. Вітчизняний досвід створення дитячих будинків сімейного типу.
11. Особливості соціальної роботи з гомосексуальними сім'ями з дітьми.
12. Роль соціального працівника у вирішенні психологічних проблем сімей у стані кризи.
13. Рольовий розподіл у сучасній українській сім'ї.
14. Інноваційні форми та методи соціальної роботи з сім'єю у стані кризи.
15. Профілактика конфліктів у молодих сім'ях як запорука щасливого шлюбу.
16. Соціальна політика держави щодо забезпечення житлових потреб сімей.
17. Ретроспектива сім'ї та шлюбу.
18. Усвідомлене батьківство: сутність та особливості формування.
19. Готовність до шлюбу: психолого-педагогічний аспект формування.
20. Усиновлення як альтернативна форма сімейного виховання дітей-сиріт.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Опорні конспекти лекцій; нормативні документи; ілюстративні матеріали.

Наявні навчально-методичні матеріали, у тому числі й на електронних носіях:

- навчальна програма;
- робоча програма;
- плани семінарських, індивідуальних занять;
- завдання для самостійної роботи;
- навчальні посібники, у тому числі автора з грифом МОН;
- наукові праці автора;
- рекомендована література: базова та додаткова.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Запитання до іспиту

1. Визначення «сім'ї». Відмінність між поняттями «шлюб» та «сім'я».
2. Сімейні підсистеми, кордони, правила.
3. Життєвий цикл сім'ї.
4. Історичні форми шлюбу та сім'ї.
5. Еволюція шлюбного законодавства протягом історії.
6. Шлюб та сім'я у зарубіжних та вітчизняних законодавчих і нормативних документах.
7. Погляди на сім'ю у творчості найвідоміших мислителів.
8. Сучасні тенденції у розвитку сім'ї. Альтернативні форми сім'ї.
9. Функції сім'ї.
10. Типологія сімей.
11. Типи стосунків і позицій у сім'ї.
12. Інтерпретація сімейних змін у сучасній літературі. Типологія сімейних проблем.
13. Загальні проблеми сімей.
14. Специфічні проблеми окремих категорій сімей.
15. Рольові взаємодії в сім'ї. Типологія сімейних ролей.
16. Характеристика сімейних ролей.
17. Структури, організації, що займаються питаннями допомоги сім'ям з дітьми на різних рівнях.
18. Законодавство щодо соціальної роботи з сім'ями.
19. Визначення, напрями, моделі соціальної роботи з сім'єю.
20. Сімейна терапія.
21. Види соціальної роботи з сім'єю.
22. Форми, методи соціальної роботи з сім'єю.
23. Загальна типологія методик дослідження сім'ї.
24. Методики дослідження сім'ї як системи.
25. Дослідження сімейної історії.
26. Техніки сімейних реконструкцій і сімейних розташувань.
27. Діагностика сімейного стресу і сімейної тривоги, гнучкості сімейної системи.
28. Методики дослідження відносин між батьками та дітьми, їх типологія.

29. Методики дослідження подружніх відносин.
30. Поняття «кризи», «сім'ї в кризовій ситуації». Концепція «кризового втручання».
31. Загальна технологія соціальної роботи з сім'єю.
32. Документація, яку веде соціальний працівник під час роботи з сім'єю.
33. Етичні норми, принципи, на яких ґрунтується соціальна робота з сім'єю.
34. Якості, необхідні соціальному працівнику для успішної роботи з сім'ями, які перебувають у стані кризи.
35. Визначення понять «діти», «дитинство». Становище дітей у світі та в Україні.
36. Уразливі категорії дітей.
37. Феномен «соціального сирітства» в Україні.
38. Міжнародні документи про права дитини.
39. Вітчизняні документи про права дитини.
40. Організації, які займаються вирішенням проблем дітей.
41. Соціальний захист дітей-сиріт. Інтернатні заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
42. Проблеми інтернатних закладів виховання та наслідки інтернатного виховання.
43. Досвід зарубіжних країн щодо утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
44. Історія соціальної допомоги дітям.
45. Визначення понять «усиновлення», «опіка/піклування», «приймні сім'ї», «дитячі будинки сімейного типу».
46. Сучасні проблеми запровадження альтернативних сімейних форм виховання.
47. Історія розвитку прийомних сімей та ДБСТ.
48. Умови та проблеми існування ПС/ДБСТ.
49. Технологія усиновлення.
50. Технологія встановлення опіки, піклування.
51. Соціальна робота з підготовки створення прийомної сім'ї/ДБСТ.
52. Створення прийомної сім'ї/ДБСТ.
53. Технологія супроводу прийомної сім'ї/ДБСТ.
54. Кількісні показники щодо інвалідності у світі та в Україні. Визначення понять «інвалід», «обмеження життєдіяльності». Проблеми термінології, пов'язані з інвалідністю.
55. Причини інвалідизації дітей.
56. Історія вирішення проблеми інвалідності в різні часи.

57. Законодавча база щодо захисту дітей-інвалідів.
58. Різновиди дитячої інвалідності. Будинки-інтернати для дітей-інвалідів.
59. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, установи ранньої соціальної реабілітації в Україні та Миколаївській області.
60. Технологія роботи з дітьми-інвалідами в центрі ранньої соціальної реабілітації.
61. Соціальна робота з сім'ями з дітьми з функціональними обмеженнями.
62. Зарубіжний досвід допомоги дітям-інвалідам.
63. «Діти вулиці», проблеми визначення, причини появи, характерні риси.
64. Етапи виходу дитини на вулицю та повернення до сім'ї.
65. Законодавча база щодо захисту «дітей вулиці».
66. Державні структури та організації, які займаються вирішенням проблем «дітей вулиці».
67. Технології соціальної роботи з «дітьми вулиці».
68. Вулична соціальна робота.
69. Сімейне насильство, його причини, різновиди.
70. Структура сімейного насильства, його характерні риси, типологія насильників.
71. Реакції дітей на насильство. Вплив насильства на психіку, поведінку та стан здоров'я дітей.
72. Превенція насильства в сім'ї як комплексна проблема. Законодавча база стосовно проблеми.
73. Соціальна робота з дітьми, які зазнали сімейного насильства, та їхніми батьками.
74. Визначення та різновиди алкоузалежних сімей. Визначення та суть поняття «співузалежнення».
75. Дитина в алкоузалежній сім'ї: стилі поведінки.
76. Допомога дітям із сімей, узалежнених від алкоголю. Корекція рольових позицій дитини.
77. Соціальна робота з алкозалежними батьками, терапія співузалежнення.
78. Визначення та типологія обдарованості. Характеристика обдарованої дитини.
79. Проблеми обдарованих дітей та сімей.
80. Соціальна робота з обдарованими дітьми, їхніми батьками, оточенням.
81. Розлучення (визначення, причини, стадії).

82. Ставлення до розлучень протягом історії.
83. Статистика щодо розлучень у світі та Україні. Ставлення до розлучень.
84. Уплив розлучення на членів сім'ї.
85. Типологія сімей розлучених.
86. Соціальна робота з «дітьми розлучення» в Україні та за кордоном.
87. Соціальна робота із запобігання відмова матерів від новонароджених дітей.
88. Діяльність консультативних пунктів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
89. Соціальні центри матері та дитини:
90. Особливості соціальної роботи з сім'ями з ВІЛ-позитивною дитиною.

«0» варіант іспитового білету

1. Визначення «сім'ї». Відмінність між поняттями «шлюб» та «сім'я».
2. Форми, методи соціальної роботи з сім'єю.
3. Технологія встановлення опіки, піклування.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Відповідь на семінарських заняттях	35
2	Написання творчо-пошукових робіт	10
3	Виконання індивідуального завдання на вибір студента	15
4	Іспит	40
	Усього	100

Інтервальна шкала оцінювання досягнень студентів
у ЧНУ ім. Петра Могили

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ESTC	
		Оцінка	Пояснення
90–100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82–89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75–81		C	Добре (загалом правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67–74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60–66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальні критерії)
35–59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1–34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

Оцінка «відмінно» за національною шкалою (А – за шкалою ECTS) передбачає чітку, послідовну, логічну відповідь на поставлене питання. Студент володіє всіма необхідними категоріями, визначеннями та дефініціями з питань білета; розкриває питання про стан наукової розробки проблеми відносно до кожної зі складових білета; чітко характеризує систему критеріїв аналізу зафіксованих у білеті питань, а також висловлює власну точку зору щодо зазначеної проблеми.

Оцінка «добре» за національною шкалою (В, С – за шкалою ECTS) передбачає повну відповідь відносно питань, зафіксованих у білеті. Студент володіє головними категоріями та визначеннями; може охарактеризувати сутнісні та змістовні параметри проблеми; відповідає на додаткові питання. Під час розкриття питань відсутня характеристика наукової розробки теми; не повною мірою розкриваються зв'язки між складовими підсистемами питання; власна думка відсутня або не обґрунтована.

Оцінка «задовільно» за національною шкалою (D, E – за шкалою ECTS) передбачає наявність поверхових теоретичних знань, володіння головними категоріями та присутність системних уявлень про сутність визначеної в питанні проблеми. Студент орієнтується в комплексі інформації з питань, зазначених у білеті. Відповіді на додаткові питання є неповними або поверховими.

Оцінка «незадовільно» за національною шкалою (FX, F – за шкалою ECTS) передбачає наявність поверхових уявлень щодо змісту та сутності питань, зазначених у білеті. Студент не може структурувати інформацію з питання, сформулювати системне визначення необхідних дефініцій, категорій та понять; не відповідає на додаткові питання.

Форми контролю – поточний, підсумковий семестровий контролю.

Поточний контроль ґрунтується на системі оцінки успішності студентів і проводиться на семінарських заняттях (опитування, індивідуальні роботи, тестування), у формі письмових виконаних індивідуальних завдань і завдань самостійної роботи.

Підсумковий контроль проводиться наприкінці курсу у вигляді заліку за загальною сумою набраних у процесі поточного контролю балів. До заліку/іспиту допускаються студенти, які успішно виконали заходи поточного контролю. Залік проходить в усній формі і оцінюється 30-ма балами. Іспит проводиться в усно-письмовій формі та оцінюється в 40 балів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Варіант 1

1. Хто є автором роботи «Походження родини, приватної власності та держави»?
  - А) Т. Гоббс;
  - Б) Ф. Енгельс;
  - В) Т. Мор;
  - Г) Ж. Мердок
2. Найкращим віком для народження дітей у жінок згідно з Платоном є:
  - А) 18–25;
  - Б) 20–40;
  - В) 25–35;
  - Г) 15–20.
3. У якому році Р. Рапопорт ввела поняття «нормативного стресу» для позначення критичних моментів у сім'ї?
  - А) 1963;
  - Б) 1900;
  - В) 1850;
  - Г) 1991.
4. Яка проблема в соціології має назву «жіноча дилема»?
  - А) жіноче безпліддя;
  - Б) високий рівень розлучення;
  - В) потреба поєднання сім'ї та професійної діяльності;
  - Г) немає правильної відповіді.
5. Проблемні сім'ї, у яких проблеми накопичуються на кшталт снігового кому – це...
  - А) сім'ї групи ризику;
  - Б) проблемні сім'ї;
  - В) дезадаптивні сім'ї;
  - Г) кризові сім'ї.
6. Стабільно використовувані способи поведінки членів сім'ї – це...
  - А) сімейні правила;
  - Б) сімейні конфлікти;
  - В) сімейні стереотипи;
  - Г) сімейні міфи.

7. Скільки ролей має виконувати сім'я, аби вважатися повнокомплектною?
А) 2;
Б) 4;
В) 12;
Г) 3.
8. Ролі «плакси», «сірої миші», «цапа-відбувайла» належать до...
А) нормативних;
Б) позитивних приписаних;
В) негативних приписаних;
Г) батьківських.
9. Який тип стосунків характеризується як рівні, партнерські, більш раціональні стосунки, які задовольняють усіх учасників спілкування?
А) паритет;
Б) конкуренція;
В) змагання;
Г) антагонізм.
10. Перший ступінь розвитку сім'ї за Ф. Енгельсом – це...
А) пуналау;
Б) кровноспоріднена;
В) екзогамна;
Г) патріархальна.
11. Поняття «нуклеарної сім'ї» було введено Ж. Мурдоком у...
А) 1949 р.;
Б) 1963 р.;
В) 1990 р.;
Г) 2001 р.
12. Хто пропонував скасувати сім'ю як соціальний інститут?
А) Конфуцій;
Б) Ф. Енгельс;
В) Платон;
Г) Т. Гоббс.
13. Шлюб між одним чоловіком і декількома жінками – це...
А) груповий шлюб;
Б) поліандрія;
В) моногамія;
Г) полігінія.

14. За розподілом влади сім'ї поділяються на:
- А) традиційні та егалітарні;
  - Б) гомогенні та гетерогенні;
  - В) авторитарні, демократичні та ліберальні;
  - Г) повні, неповні, розширені.
15. «Фостерна» сім'я – це...
- А) сім'я, яка має від 1 до 4-х усиновлених дітей;
  - Б) бездітна сім'я;
  - В) сім'я з 1 рідною дитиною;
  - Г) сім'я, яка має більше 4-х усиновлених дітей.
16. Приберіть зайве в класифікації сімей соціального ризику:
- А) сім'ї біженців;
  - Б) сім'ї, які виховують дітей-інвалідів;
  - В) мінімізовані сім'ї;
  - Г) сім'ї матрилокального проживання;
  - Д) залежні сім'ї.
17. Якої функції сім'ї не існує:
- А) репродуктивна;
  - Б) рекреативна;
  - В) феліцитологічна;
  - Г) медитативна.
18. Поняття «життєвий цикл сім'ї» було введене
- А) Е. Дюваль;
  - Б) П. Гліко;
  - В) Е. Берном;
  - Г) П. Сорокіним.
19. Схожість сімейних цінностей, емоційна задоволеність, спрямованість на сімейне довголіття – це показники...
- А) психологічного клімату сім'ї;
  - Б) конфліктності сім'ї;
  - В) сімейних проблем;
  - Г) авторитарної сім'ї.
20. Сім'ї неолокального проживання характеризуються...
- А) проживанням молоді сім'ї разом з батьківською родиною дружини;
  - Б) проживанням молоді сім'ї разом з батьківською родиною чоловіка;
  - В) проживанням молоді сім'ї окремо від батьківських родин;
  - Г) проживанням молоді сім'ї разом з прабаб'явською родиною.

Варіант 2

1. Методи соціальної роботи за тривалістю поділяються на:
  - А) індивідуальні, групові, масові;
  - Б) одноразові, постійно діючі, пульсивні;
  - В) інформаційні, репродуктивні, творчі;
  - Г) безпосередні, опосередковані.

2. Методи соціальної роботи з сім'єю за тривалістю, що розраховані до 2 місяців – це методи...
  - А) розраховані на близьку перспективу;
  - Б) розраховані на середню перспективу;
  - В) розраховані на віддалену перспективу;
  - Г) немає правильної відповіді.

3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України було прийнято у...
  - А) 2005 році;
  - Б) 1991 році;
  - В) 2010 році;
  - Г) 1996 році.

4. Принцип соціальної роботи з сім'єю, суть якого полягає у тому, що соціальний працівник повинен бути максимально досяжним для сім'ї та надавати інформацію у доступній формі називається...
  - А) принцип доброзичливості;
  - Б) принцип конфіденційності;
  - В) принцип доступності;
  - Г) принцип неупередженого ставлення.

5. Чи має право сім'я відмовитись від допомоги соціального працівника?
  - А) ні;
  - Б) так;
  - В) у випадках, коли не існує загрози життю та здоров'ю членів родини.

6. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» було прийнято у...
  - А) 1991 році;
  - Б) 1996 році;
  - В) 2001 році;
  - Г) 2009 році.

7. Який із перелічених органів належить до суб'єктів соціальної роботи з сім'єю?
- А) благодійні організації;
  - Б) служба у справах дітей;
  - В) кримінальна міліція;
  - Г) всі відповіді правильні.
8. Вид спостереження, коли експериментатор на певний час стає рівноправним членом сім'ї, яка досліджується, називається ...
- А) відкритим;
  - Б) прихованим;
  - В) включеним;
  - Г) невключеним.
9. Метод опитування, для якого характерні прямі запитання, які ставить тільки дослідник за певний відрізок часу, називається...
- А) бесіда;
  - Б) інтерв'ю;
  - В) анкетування;
  - Г) тестування.
10. Метод генограми був запропонований...
- А) Керол Мейє;
  - Б) Анрі Дюнаном;
  - В) Мюррером Боуеном;
  - Г) Іриною Зверєвою.
11. Який із динамічних методів оцінки сім'ї дозволяє визначити взаємостосунки сім'ї як системи з іншими значущими системами, вивчити стан сім'ї в певний момент часу?
- А) генограма;
  - Б) еко-карта;
  - В) скульптура сім'ї;
  - Г) карта сім'ї.
12. Різновид еко-карти, який дає змогу помітити зміни, що відбулися протягом певного часу в мережі соціальних контактів людини, за своїм зображенням нагадує річні кільця стовбуру дерев, називається...
- А) історична карта;
  - Б) географічна карта;
  - В) біографічна карта;
  - Г) карта бажань.

13. Розшифруйте аббревіатуру ЦСССДМ _____
14. Розшифруйте аббревіатуру ССД _____
15. Вид типової технології соціальної роботи з сім'єю, який надається протягом 1–6 тижнів, називається...
- А) екстрена допомога;
  - Б) термінова допомога;
  - В) технологія довгострокової соціальної роботи з сім'єю;
  - Г) соціальний супровід.
16. Які чинники є визначальними при призначенні соціального працівника для соціального супроводу?
- А) місце проживання;
  - Б) навантаження соціального працівника;
  - В) досвід;
  - Г) усі відповіді правильні.
17. За яких умов не припиняється соціальний супровід сім'ї?
- А) виконання сім'єю умов договору;
  - Б) невиконання сім'єю умов договору;
  - В) смерть батьків;
  - Г) небажання соціального працівника здійснювати соціальний супровід.
18. Подолання страху і недовіри до соціального працівника з боку сім'ї, налагодження контакту здійснюється...
- А) на підготовчому етапі;
  - Б) під час першого візиту в сім'ю;
  - В) під час підписання договору з сім'єю;
  - Г) після завершення соціального супроводу.
19. Якого з правил роботи з сім'єю не існує?
- А) будувати стосунки на основі діалогу;
  - Б) буди зразком етичної поведінки;
  - В) оптимізм;
  - Г) брати плату за надані послуги.
20. Вид конкретної технології соціальної роботи з сім'єю, який передбачає розробку і регулярне виконання засобів розрядки психічних напруг, що виникають у сім'ї, називається...
- А) сімейна терапія;
  - Б) соціальна допомога;
  - В) сімейна психопрофілактика;
  - Г) сімейне посередництво.

Варіант 3

1. З якого року в Україні починають створюватися Консультаційні пункти при ЦСССДМ для профілактики відмови від новонароджених дітей?
  - А) 1991;
  - Б) 1996;
  - В) 2004;
  - Г) 2010.
2. У Соціальному центрі матері та дитини можуть перебувати вагітні жінки на 7–8 місяці та матері з дітьми від народження до...
  - А) 6 місяців;
  - Б) 12 місяців;
  - В) 18 місяців;
  - Г) 24 місяців.
3. До Соціального центру матері та дитини не можуть бути зараховані...
  - А) жінки, які зазнали сімейного насилля;
  - Б) жінки з алкогольною залежністю;
  - В) вагітні;
  - Г) жінки з дітьми, які старші 12 місяців.
4. Стадія виходу дитини на вулицю відповідно до моделі «Вертушка», що характеризується справжніми намірами дитини вийти на вулицю, називається...
  - А) стадія байдужості;
  - Б) підготовча стадія;
  - В) стадія дії;
  - Г) стадія підтримки дії.
5. У якому віці діти потрапляють до будинку дитини?
  - А) від народження до 3-х років;
  - Б) від 3-х до 6-ти років;
  - В) від 6-ти до 11-ти років;
  - Г) від 6-ти до 17-ти років.
6. Що не є альтернативними формами сімейного виховання?
  - А) усиновлення;
  - Б) опіка;
  - В) ДБСТ;
  - Г) будинок дитини.

7. У якій із альтернативних форм сімейного виховання дитина набуває прав рідної?
- А) усиновлення;
  - Б) опіка;
  - В) піклування;
  - Г) ДБСТ.
8. Якою має бути мінімальна різниця у віці між усиновителем та усиновлювачем?
- А) 18;
  - Б) 15;
  - В) 21;
  - Г) таких обмежень не існує.
9. Піклування встановлюється над дітьми у віці...
- А) від народження до 15 років;
  - Б) від народження до 18 років;
  - В) від 15 до 18 років.
10. ДБСТ в Україні почали створюватись у...
- А) 1946 році;
  - Б) 1989 році;
  - В) 1991 році;
  - Г) 1994 році.
11. У ДБСТ...
- А) не менше 3-х дітей;
  - Б) не менше 5-ти дітей;
  - В) більше 7-ми дітей;
  - Г) більше 10-ти дітей.
12. Надання послуг із соціальної реабілітації дітей-інвалідів на дому називається...
- А) консультування;
  - Б) терапія;
  - В) інтервенція;
  - Г) патронаж.
13. Ізоляція, погрози, ігнорування, образи є формами...
- А) фізичного насилля;
  - Б) сексуального насилля;
  - В) психологічного насилля;
  - Г) економічного насилля.

14. Малорухомисть, байдужість до навколишнього світу, відсутність реакції на зовнішні стимули, нечаста посмішка є симптомами насильницької поведінки стосовно дітей у віці...
- А) від народження до 6 міс.;
  - Б) від 3 до 6 років;
  - В) молодшому шкільному;
  - Г) підлітковому.
15. Ознаками зневажливого ставлення до дитини є...
- А) страх фізичного контакту з дорослими;
  - Б) затримка розвитку;
  - В) сексуальні прояви поведінки;
  - Г) синці.
16. Яка з причин розлучень відповідно до сучасних досліджень посідає перше місце?
- А) пияцтво;
  - Б) зрада;
  - В) матеріальні проблеми;
  - Г) відсутність дітей.
17. До психологічних проблем дітей з розлучених сімей не належить...
- А) конфліктні ситуації з однолітками;
  - Б) схильність до суїциду;
  - В) підвищена тривожність;
  - Г) зловживання алкоголем.
18. Хто може бути усиновлювачем?
- А) особи однієї статі;
  - Б) родич дитини, молодший двадцятидворічного віку;
  - В) недієздатна особа;
  - Г) особи з наркотичною залежністю.
19. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» було прийнято...
- А) 1991 року;
  - Б) 1996 року;
  - В) 2001 року;
  - Г) 2005 року.
20. Чи укладається між соціальним працівником та випускником інтернатного закладу договір про проведення соціального супроводу?
- А) так;
  - Б) ні.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні:

1. Закон України Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 35. – С. 290.
2. Закон України Про соціальні послуги // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45. – С. 358.
3. Закон України Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42. – С. 213.
4. Седих К. В. Психологія сім'ї : навч. посіб. / К. В. Седих. – 2-е вид., стер. – К. : Академія, 2017. – 192 с.
5. Семіченко В. А. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : навч. посіб. – / В. А. Семіченко, В. С. Заслуженюк – К. : Веселка, 1999.
6. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу : навч.-метод. комплекс / Автори-упоряд. : Г. М. Лактіонова, Ж. В. Петрочко, А. В. Калініна та ін. : За заг. ред. Г. М. Лактіонової, Ж. В. Петрочко. – К. : Науковий світ, 2006. – 2007.
7. Соціальна робота з дітьми та молоддю : проблеми, пошуки, перспективи / Авт. кол. І. М. Дубініна та ін. – К. : Укр. Держ. Центр соц. служб для молоді. – К., 2000. – Вип. 1. – 2000. – 275 с.
8. Соціологія сім'ї / под ред. А. І. Антонова. – М., 2005. – 640 с.
9. Соціологія сім'ї : у кн. Кравченко А. І. Соціологія : уч. для вузов. – М. : Академ проект, 2001. – 2-е изд. – С. 285.
10. Трубавіна І. М. Етика соціально-педагогічної роботи з сім'єю. Навчально-методичний посібник. – К. : УДЦССМ, 2001.
11. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навчальний посібник. – К. : ДЦССМ, 2002.
12. Трубавіна І. М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. Науково-методичні матеріали. – К. : ДЦССМ, 2003.
13. Трубавіна І. М. Консультування сім'ї. Науково-методичні матеріали. Ч. 1. – К. : ДЦССМ, 2003.
14. Холостова Е. І. Соціальна робота с семьей : учеб. посіб. – М., 2006. – 211 с.

15. Черняк Е. М. Социология семьи : Учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и КО», 2003. – 238 с.

Додаткові:

1. Акатов Л. И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья : Психологические основы. – М., 2004. – 363 с.

2. Антонов А. И., Медков В. М. Социология семьи. – М. : Изд-во Международного университета бизнеса и управления («Братья Карич»), 1996. – 304 с.

3. Бевз Г. М. Рекреаційно-освітня сімейна декада для прийомних родин як форма підвищення виховного потенціалу прийомної сім'ї / Г. М. Бевз, Г. З. Герасим // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 3. – С. 181.

4. Бевз Г. М., Герасим Г. З. Відновлення життєвого потенціалу та підвищення виховної спроможності прийомних сімей // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. 2006. – № 4. – С. 28–40.

5. Бондаренко Т. В. Причини і наслідки позбавлення батьківських прав // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 1. – С. 23–30.

6. Варбан М. Ю. Особливості підготовки соціальних працівників до здійснення догляду та підтримки сімей, які мають ВІЛ-інфікованих дітей // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 1. – С. 100–104.

7. Василькова Ю. В. Социальная педагогика : Учеб. пособие для студ высш. пед. учеб. завед. / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – 2-е изд. стереотип. – М. : «Академия», 2000. – 440 с.

8. Волинець Л. Британська модель соціальної допомоги дітям // Соціальна політика і соціальна робота. – 2000. – № 1. – С. 25–31.

9. Державна доповідь «Про становище дітей в Україні» (за підсумками 1999 р.) : Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. К. Український інститут соціальних досліджень, 2000. – 138 с.

10. Енциклопедія фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К. : Універсум, 2012. – 536 с.

11. Іванова І. Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К. : Логос, 2000. – 87 с.

12. Капська А. Й. Вивчення стану та діагностика соціуму як передумова оптимальної реабілітації дітей з функціональними обмеженнями // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 3. – С. 5–14.
13. Капська А. Й. Принципи і закономірності соціально-педагогічної реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 1. – С. 5–22.
14. Комарова Н. М. Методика здійснення соціального супроводу прийомних сімей // Соціальна робота в Україні : теорія і практика / Н. М. Комарова, І. В. Пеша. – 2006. – № 3. – С. 90–101.
15. Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді / За ред. С. В. Толстоухової. – К. : КД ЦССМ, 2001. – 204 с.
16. Кулагина Е. В. Тендерные проблемы адаптации семей с детьми-инвалидами // Народонаселение. – 2003. – № 4. – С. 35–42.
17. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків. – К. : Студцентр, 1998. – 127 с.
18. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей. – К., 1999. – 103 с.
19. Наша сім'я (Методичні рекомендації прийомним батькам) / Н. М. Комарова, Г. М. Бевз, Л. С. Волинець, З. Г. Зайцева та ін. – К., 1999. – 80 с.
20. Основы социальной работы : Учебник / Отв. ред. П. Д. Павленко. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Инфра-М, 2001. – 395 с.
21. Словарь-справочник по социальной работе. – М., 2000. – 417 с.
22. Социально-психологическая и консультативная работа с семьей. Хрестоматия : в 2-х ч. – М., 2004.
23. Соціальна робота в Україні : Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. ; За заг. ред. : І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
24. Соціальна робота в Україні : перші кроки / Під ред. В. Полтавця. – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 236 с.
25. Соціальна робота з молоддю в Україні (36. інф.-метод. матеріалів) / За заг. ред. І. Д. Зверевої. – К., 1997. – 152 с.
26. Соціальна робота : технологічний аспект : Навч. посіб. / За ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
27. Соціальне сирітство в Україні : експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Авт. кол. Л. С. Волинець та ін. – К. : Вид-во «Студцентр», 1998. – 120 с.
28. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї : соціальний супровід : Навч.-метод. посібник. – К., 2000. – 127 с.

29. Соціальні служби для молоді (Теорія, методика та організація роботи). – Вип. I. – К., 1992. – 201 с.
30. Соціологія сім'ї / У кн. Соціологія : підручник / За заг. ред. проф. В. П. Андрущенка. – Харків-Київ, 1998. – С. 578–596.
31. Целуйко В. М. Психология современной семьи : Кн. для педагогов и родителей. – М. : ВЛАДОС, 2004. – 286 с.

СЛОВНИК ДО КУРСУ

Адаптація – пристосування організмів до умов існування. Пристосування індивіда до групових норм та власне соціальної групи.

Батьківство – соціально-психологічний феномен, що є сукупністю знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової батьківства; процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку та навчання дітей.

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї.

Інспектування соціальне – це візит до сім'ї (з попередженням чи без нього) групи уповноважених осіб з метою ознайомлення зі станом справ у сім'ї, у першу чергу – стану утримання, розвитку й виховання дітей (дитини).

Консультування – це технологія надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи групу людей з метою відновлення і оптимізації соціальних функцій, розробки соціальних норм спілкування.

Консультування сімейне – передбачає надання соціальним працівником консультативної допомоги у разі виникнення проблем, конфліктів у взаєминах між дорослими і дітьми. Визначається як процес, спрямований на зміни в сім'ї, на її благополуччя за допомогою та за участі як психолога, так і членів сім'ї через спілкування.

Моніторинг сім'ї – це система періодичного збору, узагальнення та аналізу соціально-педагогічної інформації про процеси, що протікають у сім'ї та прийняття стратегічних і тактичних рішень.

Оцінка потреб дитини – процес збору інформації, що проводиться з перспективною метою найбільш ефективного забезпечення всебічного розвитку дитини, визначення конкретного виду послуг та допомоги, яких потребує саме ця дитина.

Оцінка потреб дитини та її сім'ї – це гнучкий процес збору, узагальнення й аналізу інформації щодо стану та життєвих обставин дитини та сім'ї з метою визначення необхідних видів соціальних послуг, соціальної допомоги, методів втручання, спрямованих на зміну ситуації в сім'ї чи поведінки її членів на краще.

Оцінка потреб сім'ї – різновид технологій соціальної діагностики, що використовуються під час роботи з різними категоріями сімей.

Розглядається як фундаментальна технологія, орієнтована на визначення потреб отримувачів послуг, системний моніторинг процесу надання послуг (допомоги, підтримки тощо) і досягнутих результатів, аналіз фінансових витрат і прогнозування економічного ефекту, а також як певний процес визначення базових даних, необхідних для подальшого планування результативної роботи з клієнтом з метою подолання його складних життєвих обставин.

Патронаж соціальний – особлива форма захисту прав особистості, майна недієздатних та інших громадян у випадках, що передбачені законом. Патронаж передбачає проведення в домашніх умовах профілактичних, оздоровчих санітарно-просвітницьких заходів, надання соціальних послуг.

Підтримка соціальна – система заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг; система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей.

Послуги соціальні – дії державних або неурядових організацій, спрямовані на задоволення потреб і забезпечення прав, вирішення проблем або подолання складних життєвих обставин окремих осіб чи соціальних груп.

Прийомні батьки – подружжя або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Прийомна сім'я – сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ресурси сім'ї – це внутрішні або зовнішні фактори, які можуть бути застосовані членами сім'ї або соціальним працівником у процесі виходу сім'ї зі складних життєвих обставин: особисті якості членів сім'ї, «сильні сторони» сім'ї, матеріальні предмети, соціальне оточення родини тощо.

Сім'я – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Права члена сім'ї має самотні особа.

Складні життєві обставини – обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самотійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті.

Соціальна допомога – це система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, які надає соціальна служба окремим особам або групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю – діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, а також фахівців із соціальної роботи та волонтерів, яка спрямована на соціальну підтримку сімей, дітей та молоді, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів та потреб.

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу та повноцінної життєдіяльності.

Соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги.

Соціальний супровід – вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їхнього соціального статусу.

Технології соціальної роботи з клієнтом – це сукупність знань про методи й засоби здійснення конкретних дій, сукупність прийомів та операцій, які реалізуються у визначеному порядку, певній послідовності, для досягнення певних змін у соціальному становищі і самопочутті клієнта.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – спеціальні заклади, уповноважені державою реалізувати соціальну політику шляхом проведення соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями.

Фахівець із соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю – особа, яка має спеціальну освіту відповідно до вимог центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, і здійснює соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

*Олена Леонідівна
Файчук*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ

**Методичні вказівки
для спеціальності 231 «Соціальна робота»**

Випуск 272

Редактор *Я. Котенко*.

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Хасянова*.

Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 19.09.2019

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура "Times New Roman". Друк ризограф.

Ум. друк. арк. 3,02. Обл.-вид. арк. 1,78.

Тираж 5 пр. Зам. № 5774.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десанників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.